

8. Колин К. К. Информационная глобализация общества и гуманитарная революция // Alma Mater (Вестник высшей школы). – 2002. – № 8. – С. 3-9.
9. Краевский В. В. Общие основы педагогики : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
10. Новый тлумачний словник української мови / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко : у 4-х томах. – Т. 2 : Ж-О. – К. : Аконіт, 1998. – 910 с.
11. Полонский В. М. Научно-педагогическая информация: словарь-справочник. – М. : Новая школа, 1995. – 256 с.
12. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: инновационная деятельность. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
13. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бибик, Г. М. Сютя ; за ред. С. Я. Єрмоленко ; художн.-оформлювач О. С. Юхтман. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
14. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА, 1997. – 576 с.
15. Фридланд А. Я. Основные понятия информатики: информация – информационный процесс – информационная культура // Информатика и образование. – 2003. – № 7. – С. 120-124.
16. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 9-12.
17. Шишов С. И., Кальней В. А. Мониторинг качества образования в школе. – М. : Дидактика 2000, 1999. – 313 с.

А н н о т а ц и я

Статья посвящена вопросу развития информационной компетентности личности. Рассматриваются и систематизируются подходы ученых к определению понятий – “культура”, “информационная культура”, “информация”, “компетентность”, “компетенция”. В статье выделяются главные задачи вуза при формировании информационной культуры студента, аспекты информационной культуры, группы ключевых компетенций и основные потенциалы, присущие обучаемому.

Ключевые слова: информационная культура, информация, компетентность, компетенция.

A n n o t a t i o n

The article is sacred to the question of development of informative competence of personality. Approaches of scientific to determination concepts – “culture”, “informative culture”, “information”, “competence”, “competense” are examined and systematized. In the article the main tasks of institute of higher are distinguished at forming of informative culture of student, aspects of informative culture, groups of key competenses and basic potentials, inherent обучаемому.

Keywords: informative culture, information, competence, competense.

**Максимчук Г.
Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника**

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ

В статті розкривається сутність мовленнєвої компетенції молодшого школяра та шляхи її формування засобами етнокультурознавчої лексики.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток дитини, національно-культурномовна компетенція, етнокультурознавча компетенція молодших школярів.

В епоху державного і духовного відродження України пріоритетна роль належить вихованню і розвитку національно мовної особистості дитини. Як форма вияву національної і

особистісної свідомості рідна мова стає засобом самопізнання, саморозвитку і самовираження людини. Водночас у складних умовах економічної і суспільної кризи, труднощів у розбудові української державності, відродження української мови, недостатньої мовленнєвої культури населення функції державної мови реалізуються далеко не повністю.

Мова і мовлення є продуктом культури і невід'ємною її складовою, обслуговує потреби суспільства через цілий ряд життєво важливих функцій. Одна із функцій, яка реалізується у мовленнєвій діяльності є національно-культурологічна. Завдання початкової ланки освіти – організувати роботу над засвоєнням мови етносу таким чином, щоб діти ознайомилися з культурно-історичним досвідом свого народу, його традиціями, звичаями, обрядами, багатовіковою мудрістю і духовністю попередніх поколінь.

Мета статті – розкрити сутність мовленнєвої компетенції молодших школярів на етнокультурознавчій основі.

Проблема компетентнісного підходу до мовленнєвої освіти широко досліджується А. Богуш, І. Гудзик, В. Костів, Н. Бібік, Н. Денисовою, І. Зімнею, О. Савченко, А. Хуторським, В. Краєвським тощо. Вчені по різному трактують поняття “компетенція” та “компетентність”. Так, В. Краєвський, А. Хуторський пояснюють, що “компетенція” в перекладі з латинського “competentia” означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетентність у певній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній [6, с. 3].

У словникових джерелах компетенція визначається як “добра обізнаність із чим-небудь...”; компетентність – “це достатність знань в якій-небудь галузі...” [7].

На думку вчених, зокрема А. Богуш, Н. Голуб, В. Кононенко, І. Зимнеї компетентність має свої вікові характеристики, які є орієнтовними показниками розвитку особистості на кожному віковому етапі та базисні характеристики, які стосуються певного виду діяльності.

У сфері сучасної лінгводидактики пошуків дослідження проблем, пов'язаних із сутністю мовно-мовленнєвих та соціокультурних компетенцій, компетентностей.

За А. Богуш, мовленнєва компетенція – “це вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях”, “використовувати для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності мовлення” [1, с. 162].

Мовленнєвий розвиток дитини – досить широке поняття, яке охоплює рівень сформованості звуковимови, його відповідності загальноприйнятим орфоепічним нормам української мови, обсяг словникового запасу і граматичну організацію мовлення.

Засвоюючи мову, дитина через осягнення мовної картини світу пізнає його й себе в ньому, трансформує і презентує уже в своєму мовленні і мову, і знання в ній, формуючи мовну компетенцію.

Водночас постає проблема визначення національно-культурної мовної компетенції, включеної у концептуальну картину світу: “Мова забарвлює через систему своїх значень і їхніх асоціацій концептуальну модель світу в національно-культурні кольори” [8, с. 177]. Розмежування лінгвістичної концепції та лінгвістичного знання, як зазначає Н. Хомський, засвідчує функції мовної здібності людини, з урахуванням потреби вибору семантичного компонента, що далеко не завжди співвіднесений із когнітивним планом. Натомість, власне когнітивний рівень (рівень знань) надає можливості застосовувати одержані відомості в мовленнєвій практиці з більшою або меншою результативністю, проте вибір змістового компонента стає обов'язковим станом породження висловлювання, організації тексту загалом.

Саме мовна компетенція передбачає включення в її дефініцію таких релевантних складових, як дотримання національно-культурної норми. На думку, В. Кононенко, мовна компетенція є національно-культурним надбанням, корені якого тягнуться в минуле, нерідко

досить віддалене [5].

У Державному стандарті загальної середньої освіти щодо вивчення української мови в початковій школі визначено три змістові лінії: мовленнєва, мовна, соціокультурна.

Кожна з цих ліній має свій обсяг знань, умінь і навичок, що формують відповідну компетенцію учнів. Етнокультурознавча компетенція включає знання найважливіших символів України, формує уявлення про її природу, її роль у розвитку людини і суспільства.

У нашій статті ми більш детально зупинимось саме на аналізі етнокультурознавчої компетенції молодших школярів.

Початкова школа відіграє значну роль у формуванні мовленнєвих вмінь і навичок учнів. Важливе значення для якісної її перебудови має побудова навчальної програми, де визначено основні знання, уміння і навички, якими мають володіти діти молодшого шкільного віку. Аналізуючи зміст програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класів, ми дійшли висновку, що обсяг знань, умінь і навичок, який стосується саме етнокультурознавчої лексики, на наш погляд, недостатній для формування глибоко національної мовної особистості. Так, програма передбачає розширення уявлень про культуру українського народу, її особливості у різних регіонах на основі вивченні прислів'їв, приказок, різних українознавчих текстів; уміння використовувати етнографічні елементи в усному та писемному мовленні. Однак, ми вважаємо, що робота над збагаченням мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою повинна включати ще ознайомлення дітей з історією, побутом, мистецтвом українського народу, включаючи при цьому якомога більше народознавчих слів, які не використовуються у повсякденному мовленні.

Проблема соціо- та етнокультурної компетенції досліджувалась Л. Скуратівським, О. Овчарук, Г. Шелеховою, Т. Свірчук, М. Пентилюк, Р. Дружененко та ін. Аналіз досліджень дав можливість виокремити основні фактори, що впливають на розвиток етномовленнєвої компетенції: мовленнєве середовище (батьки, вчитель, однолітки, друзі), читання дитячої літератури, засоби масової інформації, спостереження в природі, виконання різного роду діяльностей, мовна особистість зокрема.

Єрмоленко С. Я. наголошує: "Особливо важливим є вивчення народознавчих номінацій з лінгводидактичною метою: для виховання української мовної особистості, національна свідомість якої формується, набувається, виховується середовищем, освітою, тривалими зв'язками з довкіллям, з етнопсихологічними основами мовного спілкування" [4, с. 225]. За його словами, мова – це першоелемент культури, джерело і засіб створення культурних цінностей. Кожна національна мова є носієм мовної свідомості народу. Цю думку обстоювали В.фон Гумбольдт, Бодуен де Куртене, О. Потебня, Л. Щерба, К. Д. Ушинський, І. Огієнко, В. Сухомлинський та інші вчені. В. Гумбольдт у своїх працях неодноразово наголошував: "Мова тісно переплетена з духовним розвитком людства і супроводжує його на кожному етапі його локального прогресу або регресу, віддзеркалюючи в собі кожен етап культури" [3, с. 58].

Робота над засвоєнням лексики, що відображає культуру українського народу включає такі завдання: – розширення словникового фонду учнів, тобто засвоєння нових, не відомих раніше слів чи нових значень відомих слів; – активізація словника, тобто перенесення якомога більше слів з пасивного словника у активний; – уточнення словника; – усунення неточностей та неправильностей у вимові слів дітьми.

На думку низки вчених (В. Дороз, Т. Левченко, А. Волопина та інших) у етнокультурознавчій лексиці виділяють фонову та безеквівалентну лексику. Безеквівалентна лексика – це слова, які неможливо семантизувати за допомогою простого перекладу. Будучи складовою частиною кожної лексичної системи, безеквівалентна лексика у концентрованому

вигляді фіксує своєрідність світосприйняття окремого національно-культурного колективу. Наприклад, укр. *галушка* (різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або молоці); *писанка* (розмальоване великоднє куряче або декоративне, звичайне дерев'яне яйце) тощо. Фонові слова – це слова, які близькі до безеквівалентних і які збігаються у декількох мовах своїми денотатами (тобто об'єктивним змістом), але не збігаються за своїми конотатами (тобто емоційно-естетичними асоціаціями).

Для формування етномовленнєвої компетенції слід правильно відбирати мовний матеріал. Так, О. Хорошковська пропонує дотримуватись при цьому таких принципів: принцип врахування функціональної сторони мови; принцип мінімізації; принцип компресії, з яким тісно пов'язаний принцип мінімізації; принцип методичної доцільності; принцип частотності; принцип системності; принцип доступності [9].

Н. Данилюк подає критерії виокремлення етнокультурознавчої лексики:

- семантичний (за яким враховується основне і додаткове значення висловів);
- граматичний (показовий насамперед щодо одиниць фольклорного, діалектного, розмовно-просторічного характеру, які мають певні формальні показники);
- функціонально-стилістичний (назви народознавчого плану можуть виконувати в тексті функції створення національного колориту, стилізації, інтимізації тощо);
- перекладний (частина культурологічної лексики відноситься до безеквівалентної, що не має відповідників в інших мовах, а тому транслітерується або транскрибується, калькується чи передається описово у відповідних контекстах);
- експериментальний (наприклад, під час проведення психолінгвістичного експерименту, описаного у словниках асоціативних норм Н. Бутенко, до поля слів-реакцій на певне слово-стимул потрапляє ряд слів, що мають національно-культурні елементи значень) [2].

Застосовуючи названі критерії, в сучасній українській мові виділяють такі тематичні групи народознавчих номінацій:

- опорні терміни українознавства як науки (*народознавство, українознавство, етнос, народ, нація, етногенез*);
- назви державно-національної незалежності (*тризуб, гімн, герб, прапор, Президент*);
- слова на позначення народної символіки (*хліб-сіль, коровай, рушник, калина, горлиця, орел*);
- назви людей за родом занять, майновим і соціальним станом, родинними стосунками (*мати, батько, хрещений, кум, козак, січовик, чумац, коваль, бандурист*);
- номінації традиційних предметів побуту, кухонного начиння, страв (*горщик, ступа, макітра, борщ, пироги, вареники*);
- назви частин народного костюма (*сорочка, плахта, вінок, шаровари, чоботи*);
- слова на позначення музичних інструментів, ігор, танців, фольклорних творів, типові кольороназви (*кобза, дума, гопак, коломийка, гуцулка, червоний, чорний*);
- слова із сфери традиційних промислів і ремесел (*горно, серп, ців, верстат, коноплі, прялка, веретено*);
- назви поселень, частин житла (*село, містечко, хутір, хата, покуть, перелаз*);
- номінації свят, обрядів (*вечорниці, дівич-вечір, народини, Коляди, Великдень*);
- назви божеств (*Ісус Христос, Діва Марія, Святий Миколай*);
- назви міфологічних істот (*русалка, відьма, доля*).

Збагачення мовлення учнів – це складний внутрішній процес, який містить в собі такі психічні процеси, як сприймання, пам'ять, увага, мислення тощо. Для розвитку цих процесів, формування мовленнєвої компетенції школярів, слід підбирати такий лексичний матеріал,

який би містив характерні для української мови слова, що з різних причин перестали вживатись в мові. Так, наприклад, на уроках музики можна використовувати такі слова: “бубон”, “бандура”, “бас”; на уроках трудового навчання: “верстат”, “аршин”, “вага”, при вивченні Я і Україна (природознавство): “березень”, “барвінок”, “вишня”, “верболіз”, “вільха”, “волошка”, “азалія”, “бабак”; Я і Україна (громадянська освіта): “вертеп”, “вишиванка”, “вечорниці”, “батьківщина”; під час образотворчого мистецтва: “писанка”, при читанні: “байка”, “балада”, “бувальщина”, “веселка”, “бублик”, “вирій” тощо.

Під етнокультурознавчою компетенцією ми розуміємо знання тематичних груп слів – назв предметів і реалій матеріальної та духовної культури українського народу, усталені вирази, українські народні прислів'я, приказки, загадки, лічилки, скоромовки, потішки, пісні, казки, легенди тощо як відображення народного досвіду, українського характеру.

Етнокультурознавча компетенція – розуміння значення слів, що стосуються предметів побуту, народних звичаїв; уміння пояснити їх значення, в окремих випадках (походження); уміння використовувати тематичні групи слів природознавчого змісту в мовленні; знати українські приказки, прислів'я, фразеологічні звороти, загадки, казки, пісні; уміти доречно використовувати їх у мовленні (усному й писемному) з метою його увиразнення.

Висновки. Етнокультурознавча компетенція передбачає готовність застосовувати мовні знання, уміння і навички при розв'язанні практичних, пізнавальних, комунікативних завдань, які розширюють кругозір мовної-мовленнєвої особистості молодшого школяра, виховують національну самосвідомість, забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку, зумовлюють практичну, громадську та професійну діяльність.

Використана література:

1. *Богущ А.* Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – К. : Педагогічна думка, 2007. – Т. 2. – С. 155-169.
2. *Данилюк Н.* Культурологічна лексика сучасної української народної мови // Дивослово. – 1999. – № 8. – С.12-13.
3. *Гумбольдт В. фон.* Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – 368 с.
4. *Єрмоленко С. Я.* Національна свідомість і виховання української мовної особистості // Доповіді і повідомлення III конгресу МАУ: Мовознавство. – Харків : Основа, 1996. – С. 225.
5. *Кононенко В.* Мовна компетенція в етнолінгвістичному аспекті // Вісник Прикарпатського університету. Сер.: Філологія. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – С. 13-22.
6. *Краєвский В., Хуторский А.* Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.
7. *Новий тлумачний словник української мови.* – К. : Аконті, 2008. – 926 с.
8. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира.* – М., 1988. – С. 177.
9. *Хорошковська О.* Теоретичні основи відбору змісту мовного і мовленнєвого матеріалу // Початкова школа, – 2005. – № 7. – С. 31-36.

А н н о т а ц и я

В статтє раскрывається суцність речевої компетенції младшого школьника и пути ее формирования средствами этнокультуроведческой лексики.

Ключевые слова: речевое развитие ребенка, национально-культурноязыковая компетенция, этнокультурознавческая компетенция младших школьников

A n n o t a t i o n

The article exposes the speech competence of primary school pupils and ways of its formation by means of theoretically and vocabulary.

Key words: Child speech development, national kulturnomovna competence, competence theoretically younger pupils